

På vej til den ny gudstjenesteordning

Foredrag ved provstidag i Lyngby provsti, den 12. september. 1992

af Holger Villadsen

Redaktionelt forord (april 2009)

Efterfølgende er et let redigeret manuskript til et foredrag holdt på et tidspunkt, hvor den nye gudstjenesteordning (Den Danske Alterbog) var blevet autoriseret, men hvor alterbog og ritualbog ikke var blevet trykt endnu. Det skete først i november 1992. Det planlagte alterbogstillæg, som udkom i marts 1993, var endnu under redigering. Målgruppen for foredraget var primært menighedsrådsmedlemmer.

Indhold

Indledning	1
Kort karakteristik	2
Den nye »normalgudstjeneste«	3
»Folket« og gudstjenesten	6
Hvad er en gudstjeneste	7
Hvem er vært?	7
Dialogen	7
Slutning	7
Bilag	
1. Oversigt over højmesseordningen	9
2. Højmesse, eksempel A	13
3. Højmesse, eksempel B	17

Indledning

Tak for invitationen til at sige noget om den nye gudstjenesteordning, som vi er »på vej til«. Rammerne for den nye gudstjenesteordning er blevet fastlagt i form af en ny alterbog, der blev autoriseret ved kgl. resolution den 12. juni 1992. Jeg siger med vilje »rammerne for den nye gudstjenesteordning«. For den nye gudstjenesteordning afviger fra det, vi har kendt hidtil, derved at gudstjenesten kan fejres på flere forskellige måder. Der er nogle rammer, der ligger fast, og disse fælles rammer skulle sikre genkendeligheden. Men inden for disse fælles rammer kan man vælge i de enkelte sogne at holde gudstjeneste på lidt forskellig måde.

Selv om den nye gudstjenesteordning og den nye alterbog nu er autoriseret, er den endnu ikke tilgængelig for menighederne og kirkegængerne, og heller ikke for præsterne og menighedsrådene. Alterbogen, som her i Danmark er blevet den traditionelle betegnelse for den bog, hvori læsninger og bønnerne til gudstjenesten kan findes, består for det meste af bibeltekster. Og det er selvfølgelig meningen, at disse bibeltekster skal tages fra den nye bibeloversættelse. Og da den nye bibeloversættelse først vil blive offentliggjort den 8. november, er det aftalt med Bibelselskabet og Vajsenhuset, at den nye alterbog og den nye ritualbog først vil udkomme en uges tid efter den nye bibel, altså en gang i løbet af november. Alterbogen og ritualbogen vil blive indarbejdet i salmebogen, sådan man i løbet af 1993 vil kunne købe en ny ajourført salmebog. Hvis man ikke – af den ene eller anden grund – er indstillet på i første omgang at købe en helt ny salmebog, vil der blive fremstillet et særtryk af salmebogens tekstdel, der jo rummer både alterbogen og ritualbogen, sådan at man i dette særtryk kan følge med i gudstjenestens bønner og bibelske læsninger. Og jeg håber, at dette særtryk vil foreligge i midten af november, samtidigt med udgaven i større format beregnet til brug ved alteret.

At den nye gudstjenesteordning nu er autoriseret, er ikke ensbetydende med nogen tvang. Autorisationen af højmesseordningen og alterbogen er derimod en tilladelse til, at man lokalt kan

beslutte sig for at ændre i den liturgi, man anvender på stedet, uden at skulle spørge længere oppe i systemet hos biskoppen. Decentraliseringen af beslutningsmulighederne er dog begrænset af, at man holder sig inden for rammerne af det, der er blevet autoriseret. Man kan måske sammenligne med indregistreringen af en ny bil. Alle nye biler skal i princippet synes og godkendes, men alle de gængse mærker har fået en typegodkendelse, sådan at det ikke er nødvendigt at syne den enkelte bil. Autorisationen er tilsvarende en slags »typegodkendelse«, som gør, at man lokalt kan beslutte sig for at anvende én af de på forhånd godkendte typer. Men om man vil anvende typen, det må man selv tage stilling til. Biltilsynet tvinger ikke nogen til at købe en bestemt bil, eller til at købe en ny bil overhovedet. Man kan vælge at holde sin gamle, hvis man er godt tilfreds med den.

Som et tillæg til alterbogen vil der komme et *alterbogstillæg*, som især vil indeholde nogle alternative kollekttrækker. Alterbogstillægget er ikke autoriseret. Tekstene her kan altså ikke anvendes i henhold til en typegodkendelse (autorisation), men skal godkendes individuelt fra sag til sag af biskoppen. Men da det er biskopperne, der har ønsket at udsende denne bog som tillæg til den autoriserede alterbog, kan man næppe forestille sig, at biskoppen vil give afslag, hvis man lokalt er enige om at ønske at anvende nogle af teksterne fra alterbogstillægget. Hensigten med denne ordning er blandt at sikre, at andre og efterfølgende præster ikke bliver forpligtet til at anvende bønnerne fra alterbogstillægget. Men hvis menighedsrådet lægger stor vægt på, at disse bønner bliver anvendt, så kan de jo på forhånd spørge ansøgerne om deres holdning til stedets skik på dette område.

Hvis jeg fortsætter lidt med at sammenligne autorisationen af gudstjenesteordningen med indregistrering af biler, kan man sige, at det er meget lang tid siden, der sidst er blevet typegodkendt en ny model. Den sidste typegodkendelse blev foretaget i slutningen af 1600-tallet, hvor Chr. V i 1685 godkendte »Danmarks og Norgis Kirke-Ritual«, og hvor den tilsvarende alterbog blev godkendt i

1688. Siden den tid er der godt nok foretaget nogle omregistreringer efter hovedreparationer, men ikke nogen ny godkendelse fra bunden af. Man har f.eks. afskaffet nogle helligdage, indført en anden tekstrække, revideret kollekternes ordlyd og fået et nyt nadverritual i 1912. Men det har alt sammen i princippet kun været reparationer på modellen fra 1685 og 1688. Det er altså med andre ord ikke nogen hverdagsbegivenhed, at der nu i år er blevet autoriseret en ny gudstjenesteordning. Det er faktisk over 300 år siden noget tilsvarende sidst er sket i Danmark.

Den mest karakteristiske enkelthed i den nye højmesseordning er utvivlsomt, at grundordningen (eller normalordningen) altid har en læsning fra Det gamle Testamente som første bibelske læsning, samt at der kun er én evangelielæsning, nemlig den tekst der samtidigt er prædiketekst. Læsningen fra brevene i Det nye Testamente, den læsning der normalt kaldes epistlen, opretholder sin plads forud for evangelielæsningen.

Resultatet er altså blevet, at der som hidtil er tre bibelske læsninger, men arten og rækkefølgen er en lidt anden end hidtil, nemlig:

- 1) Læsning fra Det gamle Testamente, som læses fra alteret som første læsning.
- 2) Læsning fra brevene og tilsvarende i Det nye Testamente, som læses fra alteret som anden læsning.
- 3) Evangelielæsningen, der læses fra prædikestolen og samtidigt er prædiketekst.

Jfr. eksempel A (der findes som bilag 2)

Kort karakteristik

Hvis jeg skal prøve kort at karakterisere den nye gudstjenesteordning, vil jeg ikke i første omgang slå ned på enkelte punkter, men i stedet prøve at pege på nogle af de holdninger og intentioner

ner, der ligger bag ordningen – sådan som jeg opfatter det. Det der er autoriseret er ikke holdninger og argumenter, men en ordning som vil kunne opfattes og bruges på flere forskellige måder.

For det første: Ordningen er karakteriseret af en ret stor *frihed* kombineret med en klar genkendelighed. Hvis den bruges konservativt, skal man nok være ret fortrolig med gudstjenesten for at lægge mærke til forandringerne. Hvis omvendt alle ændringsmulighederne udnyttes til sidste grænse, vil det betyde en noget anderledes gudstjeneste – men dog en gudstjeneste, der vil være klart genkendelig for dem, der er blot nogenlunde fortrolig med gudstjenesten.

For det andet: Større muligheder for at markere *menigheden* eller lægfolkets rolle og betydning i gudstjenesten. Det er jo dem, der holder gudstjeneste. Ikke præsten.

For det tredje: Større *ansvar* til menighedsrådene. Den større frihed og de flere muligheder betyder samtidigt mere ansvar.

For det fjerde: Et forsøg på at *afdække og tydeliggøre* gudstjenestens grundtræk. Gudstjenesten kan sammenlignes med mange former for menneskelig aktivitet: fest, middag, teater, foredrag, koncert. Men gudstjenesten har samtidigt sin egen karakteristiske indre nerve. Ordningen er et forsøg på at tydeliggøre og klargøre, hvad der er karakteristisk for netop gudstjenesten. Og herunder naturligvis, hvad der er karakteristisk og specielt for en dansk evangelisk-luthersk gudstjeneste. Og det er netop dette forsøg på at tydeliggøre gudstjenestens grundtræk, der muliggør, at der samtidigt bliver plads til mere frihed.

For det femte: Konsekvensen af den større frihed og de flere muligheder er, at forslaget er forholdsvis *åbent*. Der er plads til vækst og forandring og udvikling. Det er ikke nogen spændetrøje, selv om det prøver at klargøre og tydeliggøre gudstjenestens grundtræk. Og jeg (eller nogen anden) er heller ikke i stand til på nuværende tidspunkt at sige helt præcist, at den nye gudstjenestepraksis vil udvikle sig sådan og sådan. Hvis erfaringerne på et eller andet område er positive, vil udviklingen på dette område

naturligvis blive forstærket. Og omvendt, hvis erfaringerne på et andet område er negative, er der mulighed for at foretage justeringer og vende tilbage eller prøve noget andet.

Den nye »normalgudstjeneste«

Hvis jeg nu herefter skal prøve at omtale de enkelte detaljer i den nye gudstjenesteordning, tror jeg, at det bedst gøres ved at tage udgangspunkt i de fire hoveddele, som gudstjenesten kan inddeles i:

Første hoveddel: INDLEDNING med indgangsbøn, indgangssalme og indledende kollekt.

Anden hoveddel: ORDET med bibelske læsninger, prædiken, kirkebøn og 3 salmer.

Tredje hoveddel: NADVER.

Fjerde hoveddel: AFSLUTNING med kollekt, velsignelse, udgangssalme og udgangsbøn.

Jfr. oversigten og eksempel A (se bilag 1 og 2). Som sammenligningsgrundlag vil jeg bruge den nuværende gudstjenesteordning, som den findes i salmebogen.

I. INDLEDNINGEN

Den nuværende gudstjenesteordning har som Indledning følgende led:

Indgangsbøn
Indgangssalme
Kollekt

Disse tre led opretholdes. Der vil fortsat være en indgangsbøn, en indgangssalme og en kollekt. Men der vil være nogle flere valgmuligheder vedrørende bønnerne.

Der vil være forskellige muligheder for indgangsbøn: Den nuværende, en forkortet revision, den nye bøn foreslået af liturgikommissionen, en ny bøn forfattet af biskop Johannes Johansen og måske også en bøn af Holger Lissner. Men det er selvfølgelig meningen, at man i en bestemt kirke bestemmer sig for, hvilken bøn man vil bruge her. Og der er ret præcise regler for, hvordan beslutningerne skal træffes. De to førstnævnte er autoriserede (typegodkendte) og kan derfor uden videre anvendes efter lokal beslutning. De bønner, der findes i alterbogstillægget, er ikke autoriserede og kan derfor kun anvendes med biskoppens samtykke i henhold til menighedsrådslovens bestemmelser om mindre ændringer i den autoriserede liturgi.

Vedrørende den indledende kollekthøn er der også flere muligheder:

- 1) De nuværende kollekter, der findes i salmebogen og som oprindelig er skrevet af én af Luthers samtidige: Veit Dietrich. Kollektterne er i væsentligt omfang blevet nyoversat i den seneste fase af arbejdet, og det er denne nyoversættelse, der er blevet autoriseret.
- 2) En nyoversættelse af de oldkirkelige, latinske bønner, som i den ældste gudstjeneste blev brugt på dette sted. De er blevet nyoversat af Anna Sophie Seidelin. Disse bønner kan f.eks. bruges i de år, hvor der prædikes over anden tekstrække.
- 3) De nye kollekter fra liturgikommissionens Alterbogsforslag fra 1985. Det er også Anna Sophie Seidelin, der har stået for hovedarbejdet i denne sammenhæng. Her er der to rækker, én til hver af de to tekstrækker.
- 4) Nogle nye bønner af biskop Johannes Johansen. Her er der kun én række, som til gengæld er formuleret med henblik på at kunne bruges til begge tekstrækker.

5) Formentlig også nogle nye bønner af Holger Lissner, som også kun regner med én række beregnet til anvendelse både i første og i anden tekstrække.

Præsten vil kunne vælge frit mellem de to første rækker, som er autoriserede og som også vil blive trykt i salmebogen. Derimod skal han/hun have menighedsrådets og biskoppens godkendelse til at bruge de nye kollekter af Anna Sophie Seidelin, Johannes Johansen og Holger Lissner, idet de findes i alterbogstillægget. Der eksisterer også andre kollekter, som ikke er blevet optaget i alterbogstillægget, og der er ikke noget i vejen for, at anvendelse disse bønner også kan godkendes af biskoppen, såfremt man lokalt er enige om et sådant ønske.

II. ORDET

Den nuværende gudstjenesteordning har følgende led:

Epistel
Anden salme
Evangelium fra alteret = den tekst, der ikke prædikes over
Trosbekendelsen
Salme før prædiken
Prædiken
Kirkebøn + Fadervor osv.
Salme efter prædiken

Hovedændringen her er, at der kun læses én evangelietekst, nemlig den tekst der er prædiketekst. Læsningen af det evangelium, der ikke prædikes over, bortfalder altså. Hvis man nøjedes med denne ændring, ville der kun blive to bibelske læsninger. Men samtidigt har man – som noget nyt – indført en fast indledende læsning fra Det gamle Testamente. Derfor bliver der fortsat og uændret tre bibelske læsninger i den almindelige højmesse.

Prædiketeksten læses fortsat og uændret i normalordningen fra prædikestolen, så forandringerne findes kun i de to bibelske læsninger fra alteret, hvor den første bliver den gammeltestamentlige læsning og den anden bliver den epistlen fra Det nye Testamente.

Ændringen medfører, at bibelbrugen i gudstjenesten bliver bredere og mere repræsentativ. Og samtidigt med, at Det gamle Testamente kommer til at indtage en mere central plads i gudstjenesten end hidtil, er der aspekter ved kristendommen, som klarere og tydeligere komme frem i gudstjenesten. Jeg tænker her især på skabelsestroen og første trosartikel. Det vil eller bør få afsmittende effekt på prædikenen. For selv om vi betragter evangelielæsningen som den egentlige prædiketekst, så bør de andre læsninger også indgå i et samspil med prædikenen.

Salmerne sker der ikke forandringer med. Der vil fortsat være tre salmer: én efter den første læsning, én forud for prædikenen og én efter prædikenen. Men selvfølgelig bør det indvirke på præstens salmevalg, at første læsning er en læsning fra Det gamle Testamente, og at anden læsning er en epistel fra Det nye Testamente.

Kirkebønnen vil normalt blive bedt fra prædikestolen, men kan også bedes efter salmen efter prædikenen. Det sidste er en ny mulighed i forhold til den gældende ordning.

Der findes i den nye ordning fire forskellige vejledende eksempler på kirkebønner. De forskellige eksempler skal tage hensyn til, at der er forskel på, om kirkebønnen bedes fra prædikestolen eller fra alteret.

Den nuværende ordning forudsætter, at kirkebønnen afsluttes med Fadervor. Desuden indgår Fadervor også i nadverliturgien og i dåbshandlingen. Efter den nye ordning skal Fadervor kun bedes efter kirkebønnen, såfremt der hverken er nadver eller dåb i pågældende gudstjenesten – og det er der jo normalt – i hvert fald i en bykirke. Så normalt vil Fadervor efter kirkebønnen falde væk.

III. NADVER

Nadverritualet indgår ikke i den nuværende højmesseordning. Hvis man på nuværende tidspunkt vil følge med i salmebogen i nadverliturgien skal man som bekendt et andet sted hen i salmebogen end til selve højmesseordningen. Det nadverritual, vi finder i salmebogen, blev autoriseret i 1912. Men desuden er der et eller flere ældre nadverritualer, der fortsat er gyldige. Skematisk opstillet har den nuværende nadverliturgi følgende fire led:

Nadverindledning (= nadverbøn)

Fadervor

Indstiftelsesordene

Uddeling af brød og vin, eller selve nadvermåltidet.

I den nye højmesseordning indgår nadverliturgien som en del af selve ordningen. Hermed søges det fremhævet og tydeliggjort, at højmessen i sin fuldstændige form er en gudstjeneste med nadver.

På den anden side gøres det dog ikke til et krav, at der ved alle faste gudstjenester skal være nadver. På landet er der mange af de faste gudstjenester, der ikke har nadver. Det gælder eksempelvis morgengudstjenester og andre tilsvarende gudstjenester. Her kan man stadigvæk fortsætte med – såfremt man ønsker det – at holde en kortere højmesse uden nadver. Definitionsmæssigt er det nemlig sådan, at alle faste gudstjenester er højmesser. Vi har ikke for tiden ikke andre former, og den nye gudstjenesteordning vil heller ikke komme med forslag til andre former for fast gudstjeneste end højmesseformen.

I den nye gudstjenesteordning er der tre forskellige nadverindledninger – også kaldet »nadverbønner«. Men uanset hvilken indledning, der anvendes, fortsættes med de fælles led: Fadervor, Indstiftelsesordene og selve nadvermåltidet (= uddeling).

Den ene af de tre nadverindledninger i den nye ordning er den indledning, der kendes fra salmebogen. Og der er her stort set ikke nogen ændringer. Præsten indleder her med at sige »Opløft je-

res hjerter til Herren«. Derefter følger en dialog, hvor menigheden to gange synger »Hosianna i det højeste« efterfulgt af salmen »O, du Guds Lam!« Derudover er der – så at sige på hver sin fløj – to andre indledninger.

Den første nadverindledning har især karakter af en nadverformaning, hvori det forklares, hvad nadveren er og hvad den betyder. Præsten indleder med at sige »Kære Kristi venner« og fortsætter med denne nadvermaning eller nadverindledning, vendt mod menigheden. Jeg vil mene, at denne nadverindledning især vil være velegnet til brug ved hverdagsgudstjenester og ved gudstjenester i mindre kirkerum.

Den tredje nadverindledning kaldes almindeligvis det udvidede nadverritual, selv om den egentlig ikke er længere end de andre. Dette ritual er især karakteriseret ved, at menigheden her synger den såkaldte Helligsang. Denne udvidede nadverindledning har været i brug i adskillige kirker, idet den blev autoriseret til forsøgmæssig brug i 1972. Nu kommer den til at indgå som én af mulighederne i den nye gudstjenesteordning.

IV. AFSLUTNING

Afslutningen i den nuværende gudstjenesteordning består af følgende led:

Kollekt
Velsignelse
Udgangssalme
Udgangsbøn

Disse fire led opretholdes. Der vil fortsat være en afsluttende kollekt, den aronitiske velsignelse, en udgangssalme og en udgangsbøn. Men som ved indledningen vil der være nogle flere valgmuligheder vedrørende bønnerne. I afslutningen vedrører det dog kun udgangsbønnen, hvor der er de tilsvarende muligheder som ved indgangsbønnen. Den afsluttende kollekt hører til de mere

forsømte områder i den nye gudstjenesteordning. Der er ikke ret mange, der har interesseret sig for den og arbejdet med den; men der er dog anført nogle muligheder svarende til, om der har været nadver, eller nadver og dåb, eller kun dåb, eller ingen af delene.

Og efter denne gennemgang af gudstjenestens hoveddele og enkelte led, vil jeg til afslutning prøve at trække nogle af de overordnede perspektiver op.

»Folket« og gudstjenesten

Karakteristisk for fornyelsen af gudstjenesten på reformationstiden var, at menigheden igen fik en aktiv rolle i gudstjenesten. Mange af de led, der i den oprindelige gudstjeneste havde været sunget eller sagt af menigheden, var i tidens løb blevet overladt til specialister: præst og kor. Men på reformationstiden indførtes salmesang på modersmålet, sådan at menigheden igen fik en aktiv rolle.

Dette meget vigtige træk ved gudstjenesten opretholdes uændret i den nye gudstjenesteordning. Salmesangen vil fortsat indtage en meget vigtig plads i gudstjenesten. Men spørgsmålet er, om det ikke er nødvendigt at fortsætte reformationstidens fornyelse af gudstjenesten og i højere grad, end det almindeligvis er tilfældet i dag, fremhæve menighedens aktive medvirken i gudstjenesten.

Den nye gudstjenesteordning indeholder flere nye muligheder for at lade led i gudstjenesten overgå til at siges eller synges af menigheden og for at lade lægfolk medvirke i gudstjenesten. Men der er ikke tale om krav, kun om muligheder. Og det vil altså blive overladt til afgørelse i det enkelte sogn, hos menighedsrådet og præsten, hvorvidt man ønsker at bruge disse muligheder.

Hvad er en gudstjeneste?

Spørgsmålet om menighedens rolle i gudstjenesten hænger nært sammen med, hvad en gudstjeneste er. Ved indvielsen af en kirke sagde Luther nogle gode ord om, hvad en kirke er, og hvad en gudstjeneste er:

I dette hus skal intet andet foregå end dette, at Gud taler til os i sit hellige ord, og vi taler til ham i bøn og lovsang.

Luthers ord kan betragtes som et forsøg på at give en kort definition af, hvad en gudstjeneste er. Karakteristisk for definitionen er, at der i gudstjenesten er to parter, Gud og menigheden, og at gudstjenesten består i en vekselvirkning eller dialog mellem de to parter.

På den menneskelige side i gudstjenesten er den handlende part menigheden, eller »folket« som de ville have sagt i gamle gudstjenesteordninger, og som vi måske også i »Folkekirken« burde kunne sige.

Hvem er vært?

Hvis vi skal prøve ad en anden vej at nærme os en forståelse af, hvad gudstjenesten er, kan vi også spørge: Hvem er vært? Og her er der ansatser til forskellige svar i indgangsbønnerne.

Den nuværende indgangsbøn i salmebogen indledes med ordene: »Herre, jeg er kommet ind i dette dit hus for at høre, hvad du vil tale til mig.« Her er udgangspunktet, at det er Gud, der er vært, kirken er hans hus, og det er Gud, der her taler og handler.

Indgangsbønnen i Alterbogforslaget 1985 indledes med ordene: »Herre vor Gud, hør os, som er samlede her i det hus, vi har bygget for dit navn. Luk vore ører op, så vi hører dit ord ...«. Her omtales kirkebygningen som et hus, der er bygget af menneskers hænder. Huset opfattes altså som »vores« hus, hvori Gud kommer og taler til os.

Ud fra en indre forståelse af gudstjenesten må man sige, at udgangspunktet er, at Gud taler til os og handler med os, og at vi derefter svarer ham i bøn og lovsang. Samtidigt må vi fastholde, at det er folket (menigheden), der har bygget kirkehuset og fastlagt de menneskelige traditioner, som udgør en stor del af vores måde at holde gudstjeneste på.

Gudstjenestens »mysterium« er dialogen eller »samtalen« mellem Gud og folket (menigheden). Vi bygger huset og indvier det til Guds hus ved at bede Gud virke i dette hus. Og vi indleder gudstjenesten med en bøn til Gud om, at han vil tale til os. Men under alle omstændigheder – og uanset synsvinklen – er gudstjeneste utænkelig uden menighed. Det hører også til én af de grundlæggende erkendelser i reformationstidens fornyelse af gudstjenesten. Og menighedens rolle i gudstjenesten er ikke kun at høre, hvad Gud vil tale til os, men også at svare i bøn og lovsang.

Dialogen

I gudstjenesten er der en bestandig vekselvirkning mellem, at Gud taler til os og handler med os, og at vi svarer ham. Der er en nedadstigende linje, fra Gud til os, og en opadstigende linje, fra os til Gud.

Den nedadstigende linje findes især i læsningerne, prædikenen, dåben og nadveren. Og den opadstigende linje findes især i salmerne og bønnerne. Men det kan ikke lade sig gøre skematisk at skille de to linjer klart fra hinanden. I gudstjenestens virkelighed blandes de med hinanden. Og i mange af gudstjenestens led er begge linjer repræsenteret.

Slutning

Den kommende gudstjenesteordning er på flere punkter et »frihedsbrev« til den lokale selvbestemmelse. Friheden giver nye muligheder, men også en risiko for misbrug.

Da de danske biskopper i 1949 udsendte en Vejledning i Den danske Folkekirkes gudstjenesteordning, skrev de i forordet, at det var deres håb, at vejledningen måtte virke til »gavn for en sund forening af fasthed og frihed i den kirkelige tjeneste«.

I den nye gudstjenesteordning ligger balancepunktet mellem friheden og fastheden anderledes end hidtil, idet der er mere plads til friheden. Men friheden og fastheden hører sammen; det vil være forkert at prøve at skille dem ad. Og at søge efter det rette balancepunkt mellem frihed og fasthed i dansk gudstjenesteordning er ikke udtryk for søgen efter kompromis, hvor der skal tages hensyn til forskellige interesser, men det er udtryk for et forsøg på at forene de to sider, der er lige afgørende for, at gudstjenesten kan nå sit mål: at blive en fælles folkelig handling, hvor menigheden/folket samles for at høre Guds ord og modtage sakramenternes nådegaver og svare i lovsang, bøn og bekendelse.

BILAG

Oversigt over højmesseordningen i Den Danske Alterbog, autoriseret ved. kgl. resolution af 12. juni 1992

I. INDLEDNING

- 1 Indgang (Præludium)
- 2 Indgangsbøn
- 3 Indgangssalme
- 4 Hilsen
- 5 Indledningskollekt

II. ORDET

- 6 Læsning fra Det gamle Testamente
- 7 Salme mellem læsningerne
- 8 Læsning fra Det nye Testamente
- 9 Trosbekendelse
- 10 Salme før prædikenen
- 11 Evangelielæsning
- 12 Prædiken
- 13 Kirkebøn
- 14 Salme efter prædikenen

III. NADVER

- 15 Nadverbøn
- 16 Fadervor
- 17 Indstiftelsesordene
- 18 Nadvermåltidet

IV. AFSLUTNING

- 19 Slutningskollekt
- 20 Velsignelse
- 21 Udgangssalme
- 22 Udgangsbøn
- 23 Udgang (Postludium)

1 Indgang (Præludium)

Der spilles normalt orgelmusik, hvorunder præsten går for alteret. Under indgangen og udgangen kan der være procession, f.eks. i forbindelse med dåb og konfirmation. I stedet for orgelmusik kan der synges kormusik.

2 Indgangsbøn

Den autoriserede ordning har to former: a) den hidtidige og b) en kort form. Præsten og menighedsrådet skal være enige om ændringer. Derudover er der supplerende former i alterbogstillægget. Anvendelse af bønnerne i alterbogstillægget forudsætter biskoppens samtykke.

Indgangsbønnen kan udelades, når Kyrie og Gloria anvendes. I ritualen for skriftemål findes en ordning, hvorefter indgangsbønnen ved enkelte gudstjenester eller i fastetiden kan erstattes af »Det lille litani«. Begge ændringer forudsætter enighed mellem præst og menighedsråd.

3 Indgangssalme

Salmerne vælges som hidtil af præsten. Andre salmebøger og salmebogstillæg end de autoriserede kan benyttes med menighedsrådets og biskoppens samtykke.

Efter indgangssalmen (eller efter hilsenen) kan anvendes Kyrie og Gloria (note 1). Anvendelse forudsætter enighed mellem præst og menighedsråd.

4 Hilsen

Der er to sidestillede muligheder for menighedssvar. Vælges af præsten under hensyntagen til stedets tradition.

5 Indledningskollekt

Der er til hver søn- og helligdag to eller tre sidestillede muligheder. Vælges af præsten.

Desuden er der i alterbogstillægget nogle supplerende serier, hvis anvendelse forudsætter både menighedsrådets og biskoppens samtykke. Andre kollekter kan anvendes på samme betingelser.

6 Læsning fra Det gamle Testamente

Der er normalt tre læsninger: Første læsning fra GT, anden læsning en epistel eller lektie fra NT og sidste læsning er dagens evangelium.

Ved morgengudstjenester og andre tilsvarende faste gudstjenester, samt ved gudstjenester med dåb, kan der anvendes en kortere ordning med kun to læsninger. Den tekst, der bør foretrækkes som første læsning, er i alterbogen markeret med en stjerne. Hvor der er enighed herom mellem præst og menighedsråd, kan denne kortere ordning anvendes ved alle faste gudstjenester. Ordningen bliver da følgende (note 2):

- Første læsning
- Salme mellem læsningerne
- Evangelielæsning (fra alteret)
- Trosbekendelse
- Salme før prædikenen
- Prædiken

De bibelske læsninger læses normalt af præsten, men lektier og epistler kan læses af en lægmand under forudsætning af enighed mellem præst og menighedsråd.

7 Salme mellem læsningerne

Slutter sig den forudgående eller efterfølgende læsning. Salmen kan evt. være en bibelsk vekselsalme.

8 Læsning fra Det nye Testamente

Se bemærkninger ovenfor til pkt. 6.

Hvis der permanent anvendes en ordning med kun to læsninger, foregår evangelielæsningen på denne plads. Tilsvarende, hvis der anvendes en ordning med udgangslæsning, eller hvis den tidligere højmesseordning med to evangelielæsninger anvendes.

9 Trosbekendelsen

Der er to muligheder: a) den apostolske og b) den nikænske trosbekendelse. Vælges af præsten under hensyntagen til stedets tradition.

Trosbekendelsen fremsiges efter anden læsning fra alteret, eller fra prædikestolen i forbindelse med prædikenen. Placering vælges af præsten under hensyntagen til stedets tradition.

Trosbekendelsen kan siges eller synges i fællesskab eller af præsten alene. Fremførelsesform vælges af præsten under hensyntagen til stedets tradition.

Trosbekendelsen kan bortfalde, når der er dåb.

Dåb under en højmesse kan finde sted på trosbekendelsens plads, i tilknytning til første læsning, efter salmen efter prædikenen eller efter nadveren. Når der er dåb, kan trosbekendelsen som selvstændigt led af gudstjenesten bortfalde. Det forudsættes, at der er enighed mellem præst og menighedsråd, hvis stedets tradition i henseende til dåbens plads i højmissen ændres.

10 Salme før prædikenen

Leder op til den efterfølgende prædiken eller kan slutte sig til den forudgående læsning eller dåb.

11 Evangelielæsning

I den nye »normalordning« er der kun én evangelielæsning, som læses fra prædikestolen. Menighedssvaret i tilknytning til evangelielæsningen er bevaret.

I den korte ordning med kun to læsninger bortfalder denne tredje læsning, idet evangeliet her læses fra alteret som anden læsning.

12 Prædiken

Kan evt. indledes med en kort bøn efter evangelielæsningen, og afsluttes med lovprisning.

13 Kirkebøn

Der er 4 vejledende eksempler. Præsten er som hidtil frit stillet med hensyn til bønnens ordlyd.

Bønnen bedes fra prædikestolen umiddelbart efter prædikenen eller fra alteret efter salmen efter prædikenen. Placering vælges af præsten under hensyntagen til stedets tradition.

Såfremt der ikke er dåb eller nadver, afsluttes kirkebønnen med Fadervor.

Bønnen kan bedes af lægmand. Dette forudsætter enighed mellem præst og menighedsråd.

14 Salme efter prædikenen

Slutter sig til prædikenen. Kirkebønnen kan bedes før eller efter denne salme. Hvis kirkebønnen bedes før salmen, får salmen samtidigt til opgave at lede over til den efterfølgende nadver. Hvis kirkebønnen bedes efter denne salme, synges efter kirkebønnen en salme som forberedelse til nadveren.

15 Nadverbøn

I den autoriserede ordning er der tre muligheder: a) »Kære Kristi venner«, b) 1912-indledningen med »O du Guds Lam« og c) en ny indledning, hvor menigheden synger »Helligsangen«. Ændring i stedets tradition forudsætter enighed mellem præst og menighedsråd.

I alterbogstillægget findes to andre muligheder for nadverindledning. Anvendelse af disse indledninger forudsætter tillige samtykke fra biskoppen.

16 Fadervor

Fadervor er et fast led i nadverliturgien uafhængig af, hvilken indledning der anvendes. Der er to former: a) en »traditionel« form og b) formen fra den nye bibeloversættelse. Tekstformen vælges af præsten.

Fadervor siges af præsten alene, eller af præsten og menigheden i fællesskab. Fremførelsesform vælges af præsten under hensyntagen til stedets tradition.

17 Indstiftelsesordene

Indstiftelsesordene er et fast led i nadverliturgien uafhængig af, hvilken indledning der anvendes. Der er to former: a) en »traditionel« form og b) formen fra den nye bibeloversættelse. Tekstformen vælges af præsten.

18 Nadvermåltidet

Efter indstiftelsesordene går nadvergæsterne op til alteret og knæler ved alterbordet. Uddelingsordene findes kun i én form i den autoriserede ordning.

Under uddelingen eller efter uddelingen kan der synges en salme.

19 Slutningskollekt

Der er forskellige sidestillede muligheder. Udover fem muligheder i selve højmesseordningen er der slutningskollekter til højtiderne inde i selve alterbogen. Vælges af præsten.

I alterbogstillægget findes der udgangslæsninger, som – med menighedsrådets og biskoppens samtykke – læses efter slutningskollekt og forud for velsignelsen. Når der læses en udgangslæsning, er der i gudstjenestens anden hoveddel kun to bibelske læsninger: en gammeltestamentlig læsning og dagens evangelium.

20 Velsignelse

Der er to former: a) en »traditionel« form og b) formen fra den nye bibeloversættelse. Tekstformen vælges af præsten.

21 Udgangssalme

Kan være en takkesalme, eller en salme der på anden måde sammenfatter dagens gudstjeneste.

22 Udgangsbøn

Den autoriserede ordning har to former: a) den hidtidige og b) en kort form. Præsten og menighedsrådet skal være enige om ændringer. Derudover er der supplerende former i alterbogstillægget. Anvendelse af bønnerne i alterbogstillægget forudsætter biskoppens samtykke.

Udgangsbønnen kan udelades, når Kyrie og Gloria anvendes. Dette forudsætter enighed mellem præst og menighedsråd.

23 Udgang (Postludium)

Jfr. bemærkningerne til pkt. 1 (Indgang).

Højmesse – eksempel A

I. INDLEDNING

*Førend gudstjenesten begynder, ringes der 3 gange med kirkens klokke(r).
Sidste ringning slutter med bedeslagene.*

1 Indgang (Præludium)

Efter bedeslagene indledes gudstjenesten med præludium, bibelsk salme eller kormusik, hvorunder præsten går for alteret.

2 Indgangsbøn

Indgangsbønnen læses af kirkesangeren, kordegnen eller et andet medlem af menigheden. Under bønnen knæler præsten ved alteret.

Lad os alle bede! Herre, jeg er kommet ind i dette dit hus for at høre, hvad du, Gud Fader, min skaber, du Herre Jesus, min frelser, du gode Helligånd, i liv og død min trøstermand, vil tale til mig. Herre, oplad nu således ved din Helligånd for Jesu Kristi skyld mit hjerte, at jeg af dit ord kan lære at sørge over (for) mine synder og at tro i liv og død på Jesus og hver dag forbedre mig i et helligt liv og levned. Det høre og bønføre Gud, ved Jesus Kristus. Amen.

3 Indgangssalme

4 Hilsen

Præsten siger eller messer (vendt mod menigheden):

Herren være med jer!

Menigheden svarer:

Og med din ånd!

5 Indledningskollekt

Præsten fortsætter:

Lad os alle bede!

Præsten læser eller messer derefter (vendt mod alteret) én af dagens bønner.

Menigheden svarer:

Amen.

II. ORDET

6 Læsning fra Det gamle Testamente

Menigheden står op under læsningen.

7 Salme mellem læsningerne

8 Læsning fra Det nye Testamente (epistel eller lektie)

Menigheden står op under læsningen.

9 Trosbekendelse

Trosbekendelsen synges eller siges af præst og menighed (eller af præsten alene). Menigheden står op. Trosbekendelsen kan indledes af præsten med ordene: Lad os bekende vor kristne tro (eller tilsvarende). Når der er dåb i højmessens, kan trosbekendelsen udelades.

Vi forsager Djævelen og alle hans gerninger og alt hans væsen.

Vi tror på Gud Fader, den almægtige, himlens og jordens skaber.

Vi tror på Jesus Kristus, hans enbårne Søn, vor Herre, som er undfanget ved Helligånden, født af Jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begravet, nedfaret til dødsriget, på tredje dag opstanden fra de døde, opfaret til himmels, siddende ved Gud Faders, den almægtiges, højre hånd, hvorfra han skal komme at dømme levende og døde.

Vi tror på Helligånden, den hellige, almindelige kirke, de helliges samfund, syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv.

Efter trosbekendelsen svarer menigheden med amen.

10 Salme før prædikenen

11 Evangelielæsning

På prædikestolen indleder præsten evangelielæsningen med ordene:

Dette hellige evangelium skriver evangelisten . . .

Menigheden rejser sig og svarer:

Gud være lovet for sit glædelige budskab.

Teksten læses derefter af præsten.

12 Prædiken

Prædikenen afsluttes med lovprisning:

Lov og tak og evig ære være dig vor Gud, Fader, Søn og Helligånd, du, som var, er og bliver én sand treenig Gud, højlovet fra første begyndelse, nu og i al evighed. Amen.

13 Kirkebøn

Såfremt der ikke er dåb eller nadver, afsluttes kirkebønnen med Fadervor.

Efter kirkebønnen gives meddelelser og bekendtgørelser. På prædikestolen sluttes med den apostolske velsignelse, hvorunder menigheder står op:

Lad os med apostlen tilønske hinanden: Vor Herres Jesu Kristi nåde og Guds kærlighed og Helligåndens fællesskab være med os alle! Amen.

14 Salme efter prædikenen

Under salmen efter prædikenen går præsten for alteret. Såfremt der ikke skal være nadver, fortsættes med slutningskollekten (pkt. 19) eller med kirkebøn og Fadervor.

III. NADVER

15 Nadverbøn

Præsten siger eller messer (vendt mod menigheden):

Opløft jeres hjerter til Herren! Lad os prise hans navn!

Præsten fortsætter (vendt mod alteret):

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den almægtige, han, som var, og som er, og som kommer.

Menigheden:

Hosianna i det højeste!

Præsten:

Velsignet være han, som kommer, i Herrens navn.

Menigheden:

Hosianna i det højeste!

Menigheden synger:

O du Guds Lam!

med korsets skam,

du bar al verdens synder,

derfra al trøst begynder;

miskundelig

forbarm du dig!

O du Guds Lam!

med korsets skam,

du bar al verdens synder,

dermed al fred begynder;

af kærlighed

giv os din fred!

O du Guds Lam!

med korsets skam,

du bar al verdens synder,

derfra vort liv begynder;

vor død til trods

opliv du os!

Præsten siger eller messer:

Opstandne Herre og frelser, du, som selv er til stede iblandt os med al din kærligheds rigdom! Giv os at modtage dit legeme og blod til din ihukommelse og til stadfæstelse i troen på syndernes forladelse. Rens os fra synd, og styrk os i det indre menneske, at du må bo ved troen i vore hjerter. Gør os faste i det evige livs håb. Giv os at vokse i kærligheden, for at vi med alle dine troende må blive ét i dig, ligesom du er ét med Faderen.

Menigheden:

Amen.

16 Fadervor

Præsten (eller præst og menighed):

Fader vor, du som er i himlene! Helliget worde dit navn, komme dit rige, ske din vilje som i himlen således også på jorden; giv os i dag vort daglige brød, og forlad os vor skyld, som også vi forlader vore skyldnere, og led os ikke i fristelse, men fri os fra det onde. Thi dit er riget og magten og æren i evighed!

Menigheden:

Amen.

17 Indstiftelsesordene

Præsten fortsætter med at læse eller messe indstiftelsesordene. Herunder står menigheden op. Mens ordet om brødet, henholdsvis vinen, læses eller messes, holder præsten disken, henholdsvis kalken. Præsten kan herunder vende sig mod menigheden.

Vor Herre Jesus Kristus i den nat, da han blev forrådt, tog brødet, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og spis det; det er mit legeme, som gives for jer. Gør dette til min ihukommelse!«

Ligeså tog han også kalken efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle heraf; denne kalk er den nye pagt i

mit blod, som udgydes for jer til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker den, til min ihukommelse!«

18 Nadvermåltidet

Efter indstiftelsesordene går nadvergæsterne op til alteret og knæler ved alterbordet.

Præsten uddeler brødet til hver enkelt nadvergæst med ordene:

Dette er Jesu Kristi legeme.

Præsten rækker vinen til hver enkelt nadvergæst med ordene:

Dette er Jesu Kristi blod.

Efter hvert bord siger præsten:

Den korsfæstede og opstandne frelser, vor Herre Jesus Kristus, som nu har givet jer/os sit hellige legeme og blod, hvormed han har gjort fyldest for alle jeres/vore synder, han styrke og opholde jer/os derved i en sand tro til det evige liv! Fred være med jer!

Under fredensøsket kan præsten gøre korstegn med kalken.

Efter alle borde undtagen det sidste kan præsten nøjes med at sige:

Fred være med jer!

Under uddelingen kan der synges en salme, der kan spilles orgelmusik, eller der kan være stilhed. Efter uddelingen går nadvergæsterne tilbage til deres pladser, og der kan synges en salme.

IV. AFSLUTNING

19 Slutningskollekt

Præsten siger eller messer (vendt mod menigheden):

Lad os alle bede!

Slutningskollekten læses eller messes derefter af præsten (vendt mod alteret):

Vi takker dig, Herre, vor Gud, almægtige Fader, fordi du i din barmhjertighed vederkvæger os med disse livsalige gaver. Vi beder dig, at du vil lade dine gaver komme os rettelig til gode, til at styr-

ke vor tro, grundfæste vort håb og gøre den indbyrdes kærlighed levende iblandt os, for din Søns, Jesu Kristi, vor Herres skyld.

Menigheden svarer efter slutningskollekten:

Amen.

20 Velsignelse

Præsten siger eller messer (vendt mod menigheden):

Herren være med jer!

Menigheden svarer:

Og med din ånd!

Menigheden står op under velsignelsen, mens præsten siger eller messer:

Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig! Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!

Menigheden svarer:

Amen. Amen. Amen.

Efter velsignelsen gør præsten korstegn.

21 Udgangssalme

22 Udgangsbøn

Udgangsbønnen læses af kirkesangeren, kordegnen eller et andet medlem af menigheden. Under bønnen knæler præsten ved alteret.

Lad os alle bede! Herre, jeg takker dig af hele mit hjerte, fordi du har lært mig, hvad du vil, at jeg skal gøre. Hjælp mig nu, min Gud, ved din Helligånd for Jesu Kristi skyld, at jeg må bevare dit ord i et rent hjerte, deraf i troen styrkes, i et helligt levned forbedres og mig derved i liv og død trøste. Amen.

23 Udgang (Postludium)

Indsamling finder almindeligvis sted i forbindelse med udgangen.

Højmesse – eksempel B

I. INDLEDNING

*Førend gudstjenesten begynder, ringes der 3 gange med kirkens klokke(r).
Sidste ringning slutter med bedeslagene.*

Indgang (Præludium)

Efter bedeslagene indledes gudstjenesten med præludium, bibelsk salme eller kormusik, hvorunder præsten går for alteret.

Indgangsbøn

Indgangsbønnen læses af et medlem af menigheden. Under bønnen knæler præsten ved alteret.

Lad os alle bede! Herre, jeg er kommet ind i dit hus for at høre, hvad du vil tale til mig. Opluk nu ved din Helligånd mit hjerte, så jeg af dit ord kan lære at angre mine synder, tro på Jesus Kristus og hver dag styrkes og bevares i denne tro. Amen.

Indgangssalme

Hilsen

Præsten siger eller messer (vendt mod menigheden):

Herren være med jer!

Menigheden svarer:

Og Herren være med dig!

Indledningskollekt

Præsten fortsætter:

Lad os alle bede!

Præsten læser eller messer derefter (vendt mod alteret) én af dagens bønner.

Menigheden svarer:

Amen.

II. ORDET

Første læsning

fra Det gamle eller Det nye Testamente. Den tekst, der bør foretrækkes, er markeret med en stjerne. Teksten læses af lægmand. Menigheden står op under læsningen.

Salme mellem læsningerne

Evangelielæsning

Præsten indleder evangelielæsningen med ordene:

Dette hellige evangelium skriver evangelisten . . .

Menigheden rejser sig og svarer:

Gud være lovet for sit glædelige budskab.

Teksten læses derefter af præsten.

Trosbekendelse

Trosbekendelsen synges eller siges af præst og menighed (eller af præsten alene). Menigheden står op. Trosbekendelsen kan indledes af præsten med ordene: Lad os bekende vor kristne tro (eller tilsvarende). Når der er dåb i højmesse, kan trosbekendelsen udelades.

Jeg (vi) tror på én Gud, den almægtige Fader, himmelens og jordens, alt det synliges og usynliges skaber.

Og på én Herre, Jesus Kristus, Guds enbårne Søn, som er født af Faderen før alle tider, Gud af Gud, lys af lys, sand Gud af sand Gud, født, ikke skabt, af samme væsen som Faderen, ved hvem alt er skabt, som for os mennesker og for vor frelse steg ned fra himlene og blev kød ved Helligånden af Jomfru Maria og blev menneske, som også blev korsfæstet for os under Pontius Pilatus, blev pint og begravet og opstod på tredje dagen ifølge skrifterne og opfor til himmels, sidder ved Faderens højre hånd og skal komme

igen i herlighed for at dømme levende og døde, og der skal ikke være ende på hans rige.

Og på Helligånden, som er Herre, og som levendegør, som udgår fra Faderen og fra Sønnen, som tilbedes og æres tillige med Faderen og Sønnen, som har talt ved profeterne. Og på én, hellig, almindelig og apostolisk kirke. Jeg (vi) bekender én dåb til syndernes forladelse og forventer de dødes opstandelse og den kommende verdens liv.

Efter trosbekendelsen svarer menigheden med amen.

Salme før prædikenen

Prædiken

Prædikenen indledes med en kort bøn og afsluttes med lovprisning:

Lov og tak og evig ære være dig vor Gud, Fader, Søn og Helligånd, du, som var, er og bliver én sand treenig Gud, højlovet fra første begyndelse, nu og i al evighed. Amen.

Efter prædikenen gives meddelelser. På prædikestolen sluttes med den apostolske velsignelse, hvorunder menigheden står op:

Lad os med apostlen tilønske hinanden: Vor Herres Jesu Kristi nåde og Guds kærlighed og Helligåndens fællesskab være med os alle! Amen.

Salme efter prædikenen

Kirkebøn

Kirkebønnen bedes af én eller flere lægfolk fra korbue eller et andet egnet sted i kirken. Såfremt der ikke er dåb eller nadver, afsluttes kirkebønnen med Fadervor.

III. NADVER

Nadversalme

Nadveren indledes med en frit valgt nadversalme

HOLGER VILLADSEN: *På vej til den ny gudstjenesteordning* (september 1992)

Nadverbøn

Præsten siger eller messer (vendt mod menigheden):

Opløft jeres hjerter til Herren! Lad os prise hans navn!

Præsten fortsætter (vendt mod alteret):

Vi takker og lover dig, Gud Fader almægtige, ved Jesus Kristus, vor Herre. Du skabte himlen og hele dens hær, jorden og alt, som er derpå. Liv og ånde giver du os, mætter os daglig af din fylde. Derfor vil vi med hele din menighed på jorden og i himlen, i kor med alle engle, synge din herligheds lovsang:

Menigheden synger:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den almægtige. Himlen og jorden er fuld af din herlighed. Hosianna i det højeste!

Præsten:

Velsignet være han, som kommer, i Herrens navn.

Menigheden:

Hosianna i det højeste!

Præsten siger eller messer:

Lovet være du, hellige Gud og Fader, fordi du friede os ud af mørkets magt og førte os over i din elskede Søns rige. Vi ihukommer med taksigelse hans bitre lidelse og død, hans sejrrige opstandelse og himmelfart og forventer hans komme i herlighed. Vi beder dig: Send din Helligånd over os og dette måltid. Giv os i tro at modtage vor Herres Jesu Kristi legeme og blod og derved få del i hans fuldbragte offer til syndernes forladelse og evigt liv. Lad os ved hans kærlighed vokse i enheden med alle troende og samles med din menighed, når du fuldender den i dit rige.

Menigheden:

Amen.

Fadervor

Præst og menighed:

Vor Fader, du som er i himlene! Helliget blive dit navn, komme dit rige, ske din vilje som i himlen således også på jorden; giv os i dag vort daglige brød, og forlad os vor skyld, som også vi forlader vore skyldnere, og led os ikke ind i fristelse, men fri os fra det onde. For dit er Riget og magten og æren i evighed! Amen.

Indstiftelsesordene

Præsten fortsætter med at læse eller messe indstiftelsesordene. Herunder står menigheden op. Mens ordet om brødet, henholdsvis vinen, læses eller messes, holder præsten disken, henholdsvis kalken. Præsten kan herunder vende sig mod menigheden.

Vor Herre Jesus Kristus tog i den nat, da han blev forrådt, et brød, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag det og spis det; dette er mit legeme, som gives for jer. Gør dette til ihukommelse af mig!«

Ligeså tog han også bægeret efter måltidet, takkede, gav dem det og sagde: »Drik alle heraf; dette bæger er den nye pagt ved mit blod, som udgydes for jer til syndernes forladelse. Gør dette, hver gang I drikker det, til ihukommelse af mig!«

Nadvermåltidet

Inden uddelingen synges »O du Guds Lam« i prosaform:

O Guds Lam uskyldig, du, som bærer verdens synd:
forbarm dig over os!

O Guds Lam uskyldig, du, som bærer verdens synd:
forbarm dig over os!

O Guds Lam uskyldig, du, som bærer verdens synd:
forlen os din fred!

Efter indstiftelsesordene går nadvergæsterne op til alteret og knæler ved alterbordet.

Præsten uddeler brødet til hver enkelt nadvergæst med ordene:

Dette er Jesu Kristi legeme.

Præsten rækker vinen til hver enkelt nadvergæst med ordene:

Dette er Jesu Kristi blod.

Efter hvert bord undtagen det sidste siger præsten:

Fred være med jer!

Under fredsånsket kan præsten gøre korstegn med kalken.

Efter sidste bord siger præsten:

Den korsfæstede og opstandne frelser, vor Herre Jesus Kristus, som nu har givet jer/os sit hellige legeme og blod, hvormed han har gjort fyldest for alle jeres/vore synder, han styrke og opholde jer/os derved i en sand tro til det evige liv! Fred være med jer!

Under uddelingen kan der synges en salme, der kan spilles orgelmusik, eller der kan være stilhed. Efter uddelingen går nadvergæsterne tilbage til deres pladser, og der kan synges en salme.

IV. AFSLUTNING

Slutningskollekt

Præsten siger eller messer (vendt mod menigheden):

Lad os alle bede!

Slutningskollekten læses eller messes derefter af præsten (vendt mod alteret):

Vi takker dig, Herre, vor Gud, almægtige Fader, fordi du har styrket os med dine livgivende gaver. Vi beder dig, at du vil fuldende, hvad du har begyndt i os, styrke vor tro, grundfæste vort håb og gøre den indbyrdes kærlighed levende iblandt os ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig og Helligånden lever og råder, én sand Gud fra evighed og til evighed.

Menigheden svarer efter slutningskollekten:

Amen.

Velsignelse

Præsten siger eller messer:

Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig! Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!

Menigheden svarer:

Amen. Amen. Amen.

Efter velsignelsen gør præsten korstegn.

Udgangssalme

Udgangsbøn

Udgangsbønnen læses af et medlem af menigheden. Under bønnen knæler præsten ved alteret.

Lad os alle bede! Herre, jeg takker dig, fordi du har lært mig, hvad du vil, at jeg skal gøre. Hjælp mig nu, min Gud, at jeg må holde fast ved dit ord og i liv og død styrkes og trøstes derved. Amen.

Udgang (Postludium)

Indsamling finder almindeligvis sted i forbindelse med udgangen.